

Darba grupa Tiesu efektivitātes stiprināšanai **ZIŅOJUMS PAR TIESU TERITORIĀLĀS REFORMAS IZVĒRTĒJUMU**

1. Saskaņā ar Tieslietu padomes 19.01.2024. lēmumu Nr. 2 Darba grupai Tiesu efektivitātes stiprināšanai ir doti, t.sk., šādi uzdevumi:

2.1. izvērtēt tiesu teritoriālās reformas rezultātus;

2.2. izvērtēt tiesnešu noslodzes izlīdzināšanas iespējas;

2.3. izvērtēt tiesu pieejamību reģionos un tiesu atrašanās vietu optimizācijas iespējas.

Izpildot Tieslietu padomes lēmumā noteikto, Darba grupa savas kapacitātes ietvaros ir veikusi tiesu teritoriālās reformas (turpmāk arī reforma vai tiesu reforma) rezultātu apkopojumu.

Ziņojuma tapšanas gaitā analizēti publiski pieejamie dati,² pieprasīta informācija un statistika no Tiesu administrācijas, 2024.gada maijā veikta tiesu priekšsēdētāju aptauja par tiesu reformas rezultātiem (skat. pielikumā).

REFORMAS PAMATOJUMS UN VĒSTURE

2. 2014.gadā Ministru kabinetā tika akceptēts Tieslietu ministrijas virzītais Informatīvais ziņojums „Par tiesu darbības teritoriju izmaiņām” (05.08.2014.), ko var uzskatīt par sākumu Latvijā veiktajai tiesu teritoriālajai reformai, kas pakāpeniski īstenota gandrīz desmit gadu garumā. Reformas pirmais, būtiskākais, etaps norisinājās līdz 2018.gada 1. martam. Pēc 2018.gada ir īstenoti vairāki pasākumi tiesu pārvaldībā (Ekonomisko lietu tiesas izveide, Rīgas pilsētas tiesas izveide, Latgales rajona tiesas izveide), ko pēc būtības var uzskatīt par tiesu teritoriālās reformas turpinājumu.

3. 2014.gada informatīvajā ziņojumā tika minēti šādi problēmjautājumi:

- “Tiesu noslodze ir nevienmērīga ne tikai salīdzinot dažādu apgabaltiesu darbības teritorijas, bet arī vienas apgabaltiesas darbības teritorijā esošo rajonu (pilsētu) tiesu ietvaros (vispārējās jurisdikcijas rajonu (pilsētu) tiesu tiesnešu noslodze var atšķirties pat vairākas reizes);
- Nevienmērīga tiesu noslodze un ierobežotas iespējas to izlīdzināt (lietu uzkrājumu likvidēšana pie esošiem resursiem un darba organizācijas līdzekļiem nav iespējama) rada būtiskas atšķirības lietu izskatīšanas termiņos. Ilgstoša lietas izskatīšana mazina tiesas efektivitāti, padara dārgāku tiesvedības procesu gan personai, gan valstij, gan arī neveicina tautsaimniecības izaugsmi;
- Veiktie tiesu sistēmas uzlabojumi, it sevišķi procesuālo tiesību jomā, ir sasnieguši robežu, kad tiesvedības procesa vienkāršošana un reglamentācija robežojas ar tādu personas tiesību kā tiesības uz taisnīgu tiesu un tiesības tapt uzklautam ievērošanu.

¹ Sagatavotājs: Darba grupa Tiesu efektivitātes stiprināšanai. Tieslietu padomes sekretariāts, 2024.

² Tieslietu ministrijas informatīvais ziņojums „Par tiesu darbības teritoriju izmaiņām”, 2014; Valsts kontroles revīzijas pārskats “Vai tiesu iekārtas attīstības pasākumi ir veicinājuši tiesu darbības efektivitāti?”, 2017.

- Latvijas tiesu iekārtai raksturīgās mazās tiesas ar nelielu tiesnešu skaitu tajās ierobežo nejaušības principa lietu sadalē piemērošanu un tiesnešu specializāciju veidošanu, kas savukārt mazina iespējas paaugstināt tiesu nolēmumu kvalitāti.
- Mazai tiesai var būt nepietiekams ražīgums, jo lietu skaits (noslodze) ir par mazu, lai pilnībā izmantotu tās tiesnešu kapacitāti. Savukārt mazs tiesnešu skaits pret to pašu procesu tematu dažādību, kāda sastopama lielās tiesās, varētu izraisīt specializācijas trūkumu, kas novestu ne tikai pie zemākas lietderības (koncentrējoties uz izmaksām), bet arī pie zemākas efektivitātes (koncentrējoties uz kvalitāti).
- Pieaugošās tiesību un uzņēmējdarbības sarežģītības dēļ pastāv augošs pieprasījums pēc ļoti specifiskām zināšanām. Šis aspekts pastiprina tādu tiesu sistēmas reformu nepieciešamību, kas nodrošinātu augstāku juridiskās kompetences līmeni. Attiecīgi ir jārod kompromiss starp nepieciešamību specializēties, kas nosaka kādu minimālo tiesu lielumu un tuvumu pilsoņiem, kas beigu beigās ir saistīts ar piekļuvi justīcijai.
- Attiecībā uz zemesgrāmatu nodaļu kā rajona (pilsētas) tiesas struktūrvienību pilnībā attiecināmi 1., 4.-5.punktā minētie problēmu formulējumi - nevienmērīgā noslodze, ierobežotas iespējas lietu sadalē piemērot nejaušības principu un nepietiekams ražīgums. Savukārt zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu prombūtnes laikā rajona (pilsētas) tiesas tiesnešiem tiek nodotas tiem neraksturīgu lietu, kas saistītas ar nekustamā īpašuma ierakstīšanu un tiesību uz to nostiprināšanu, izskatīšana.”

4. CEPEJ ekspertu grupas pirmās misijas laikā (2017. gada jūlijā)³ Latvijā bija 27 rajonu (pilsētas) tiesas, sešas apgabaltiesas un Augstākā tiesa. 26 rajonu (pilsētu) tiesas bija vispārējās jurisdikcijas tiesas, vienai apgabaltiesai (sastāvā pieci tiesu nami, kas atrodas dažādos valsts reģionos) bija jurisdikcija pār administratīvajām lietām. Attiecīgi piecas apgabaltiesas - vispārējās jurisdikcijas tiesas, un vienas apgabaltiesas pārziņā - administratīvās lietas.

5. Pirms tiesu reformas 65% rajona (pilsētas) tiesu bija īpaši mazas un nodarbināja 3-7 tiesnešus. 26% rajona (pilsētas) tiesās bija 8-14 tiesneši, un tikai trīs rajonu (pilsētas) tiesās bija vairāk par 14 tiesnešiem. Tādēļ Latvijai bija plašs pirmās instances tiesu tīkls diezgan nelielā valsts teritorijā.

6. Kā 2019.gadā žurnālā “Jurista vārds” norādījusi Tieslietu ministrija, “par reformas virsmērķiem tika izvirzīti tiesu darbības efektivitātes paaugstināšana, paredzot, ka tiks novērsta nevienmērīga tiesu noslodze, nodrošināta lietu sadales nejaušība, vienlaikus nodrošinot tiesnešu specializāciju, samazināti tiesvedības termiņi, paaugstināta tiesas spriešanas kvalitāte, tostarp veicinot tiesu prakses vienveidību un paredzamību, optimizēti tiesu resursi.”⁴

7. Norādāms, ka pirmajā tiesu reformas posmā (2015 – 2018) bija vērojama izteikta tiesu varas pārstāvju neizpratne par tiesu reformu, tās mērķiem. Netika pietiekami iesaistīta Tieslietu padome, kas noveda līdz viedokļu atšķirībām par tiesu reformas nepieciešamību. 2016.gadā, uzklusot Latvijas Tiesnešu biedrības vērtējumu par tiesu reģionālās reformas gaitu, kā arī Tieslietu padomes sēdē izskanējušos viedokļus, padome uzskatīja par nepieciešamu nākamajā

³ LATVIJAS TIESU SISTĒMAS NOVĒRTĒJUMS, pamatojoties uz CEPEJ izstrādāto metodiku un instrumentiem, <https://www.tiesas.lv/Media/Default/Topicality/ltsn.pdf>

⁴ Secinājumi par tiesu teritoriālās reformas efektivitāti (Ilgvars Jaungelže, Jānis Šauša, Pēteris Novičenoks, Līga Ašmane, Inese Siliņeviča, Tieslietu ministrija). Jurista vārds, 22.10.2019.

Tieslietu padomes sēdē šim jautājumam veltīt padziļinātu uzmanību, lai analizētu reformas procesu, problēmas un ieguvumus. Tieslietu padome aicināja Tieslietu ministriju ņemt vērā Tiesnešu biedrības paustos viedokļus, kā arī uzaicināt biedrību piedalīties ministrijas rīkotajā tiesu priekšsēdētāju sanāsmē, kurā informēs par turpmākajiem tiesu reformas plāniem.⁵

8. Visus tiesu teritoriālās reformas plānus Tieslietu padomē iesniedza Tieslietu ministrija. Kopumā reorganizācijas plānos Tieslietu ministrija sniedza līdzīgu argumentāciju par reorganizācijas nepieciešamību un mērķiem:

- Nepieciešams nodrošināt nejausības principa ievērošanu lietu sadalē
- Specializācija – lai vienā tiesību nozarē vai tiesību jautājumā specializētos ne mazāk kā četri tiesneši
- Tiesnešu resursu piesaiste darbam pārslogotajās tiesās (uzkrājumu likvidēšanai)
- Interesu konflikta risks

Mērķis: risināt tādus ar tiesu efektivitātes paaugstināšanu saistītus problēmjautājumus:

- Nevienmērīga tiesas noslodze
- Atšķirīgi tiesvedības ilgumi viena veida lietās
- Apgrūtināta vai neiespējama specializāciju izveide
- Lietu sadales nejausības nodrošināšana
- Zemesgrāmatu nodaļas darba nepārtrauktība un efektivitāte

Tieslietu ministrijas izvērtējumos tika veikta arī attālumu (km) starp tiesām analīze un sabiedriskā transporta infrastruktūras pieejamības aspekti.

9. Reformas īstenošana uzsākta jau 2014.gadā:

- ar Tieslietu padomes 29.09.2014. lēmumu Nr. 59 tika atbalstīta Siguldas tiesas un Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas darbības izbeigšana jeb reorganizācija. Siguldas tiesu reorganizēja, to pievienojot Rīgas rajona tiesai. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas darbības teritorija tika pievienota Vidzemes priekšpilsētas tiesas darbības teritorijai;
- ar Tieslietu padomes 08.06.2015. lēmumu Nr. 57 Jūrmalas pilsētas tiesa tika pievienota Rīgas rajona tiesai;
- ar Tieslietu padomes 26.10.2015. lēmumu Nr. 94 tika apstiprināts Latgales tiesu apgabalā esošo rajona tiesu reorganizācijas plāns. Latgales tiesu apgabalā no sešām tiesām tika izveidotas divas pirmās instances tiesas – Daugavpils rajona tiesa un Rēzeknes rajona tiesa;
- ar Tieslietu padomes 12.06.2017. lēmumu Nr. 41 Kurzemes tiesu apgabalā no piecām tiesām izveidota viena pirmās instances tiesa – Kurzemes rajona tiesa;
- ar Tieslietu padomes 12.06.2017. lēmumu Nr. 42 Vidzemes tiesu apgabalā no septiņām tiesām izveidota viena pirmās instances tiesa – Vidzemes rajona tiesa;
- ar Tieslietu padomes 12.06.2017. lēmumu Nr. 43 Zemgales tiesu apgabalā no septiņām tiesām izveidota viena pirmās instances tiesa – Zemgales rajona tiesa.

⁵ Jautājumu Tieslietu padome skatīja 2016. gada 23. maija sēdē.

10. Zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu reforma norisinājusies pakāpeniski no 2009. gada līdz 2018. gadam, sākotnēji nododot daļu kompetences, un 2018.gadā - tiesu teritoriālās reformas ietvaros - nodaļas integrējot tiesā. 2018. gada reformas veikšanai tika pieņemts Tieslietu padomes 27.11.2017. lēmums Nr.69. "Par zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrēšanu rajona (pilsētas) tiesās", kas paredzēja "atbalstīt zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrēšanu rajona (pilsētas) tiesās, neierobežojot viņu tiesības pilnā apjomā veikt vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesneša pienākumus".

11. Saeima 2020. gada 17. jūnijā pieņēma grozījumu likumā "Par tiesu varu", kas paredz Civilprocesa likumā un Kriminālprocesa likumā noteiktu lietu izskatīšanai pirmajā instancē tiek izveidota Ekonomisko lietu tiesa. ELT darbu uzsāka 2021. gada 31. martā. Galvenais specializētās tiesas izveides mērķis - kvalitatīva un ātra sarežģītu komercstrīdu, kā arī ekonomisko un finanšu noziegumu, kā arī korupcijas lietu izskatīšana, nodrošinot lietderīgu un racionālu valsts budžeta līdzekļu izlietojumu.

12. Ar Tieslietu padomes 22.04.2022. lēmumu Nr. 25 tika atbalstīta Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas un Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas pievienošana Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesai ar 2022. gada 1. augustu, mainot reorganizētās tiesas nosaukumu uz Rīgas pilsētas tiesa. Šī reforma tika veikta ciešā sadarbībā ar Tieslietu padomes efektivitātes darba grupu. Tieslietu ministrijas izstrādātajā Reorganizācijas plānā bija tieši norādīts uz esošo tiesu noslodzes krasajām atšķirībām:

- "Vidzemes priekšpilsētas tiesai piekrīt un tiek saņemts 6 reizes lielāks izmeklēšanas lietu apjoms nekā Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesai un 4 reizes lielāks apjoms nekā Latgales priekšpilsētas tiesai. 2019. un 2020. gadā šī starpība ir bijusi pat uz pusi lielāka, proti – Pārdaugavas tiesa saņēma 11 reizes mazāku izmeklēšanas lietu apjomu, bet Latgales priekšpilsētas tiesa – 7 reizes mazāku apjomu nekā Vidzemes priekšpilsētas tiesa.
- Salīdzinot to pret analogi noteiktu rādītāju katrā no rajona (pilsētas) tiesām un nosakot vidējo valstī, secināms, ka Pārdaugavas tiesā un Latgales priekšpilsētas tiesā saņemto lietu kopskaits uz vienu apstiprināto amata vietu ir tuvs vidējam rādītājam valstī, bet Vidzemes priekšpilsētas tiesa to ievērojami pārsniedz. Minētais ir skaidrojams ar ievērojamo izmeklēšanas jautājumu apjomu, kas piekrīt Vidzemes priekšpilsētas tiesai."⁶

13. Atbilstoši Tieslietu padomes 2021.gada 22.oktobra sēdē apstiprinātajam darba grupas Tiesu efektivitātes stiprināšanai rīcības plāna IV sadaļas 1.2. punkta a) apakšpunktam darba grupa atzina par nepieciešamu turpināt tiesu teritoriālo reformu un vērtēt jautājumu par Latgalē esošo rajona (pilsētu) tiesu skaitu.

14. Ar Tieslietu padomes 2023. gada 24. marta lēmumu no 2023.gada 1.jūlija tika reorganizēta Daugavpils tiesa, to pievienojot Rēzeknes tiesai, vienlaikus mainot tiesas nosaukumu uz Latgales rajona tiesa. Latgales rajona tiesas reorganizācijas plāns tika izstrādāts, Tieslietu ministrijai sadarbojoties ar Tieslietu padomes darba grupu tiesu efektivitātes stiprināšanai. Tieslietu ministrijas izstrādātajā Reorganizācijas plānā bija tieši norādīts uz esošo tiesu noslodzes krasajām atšķirībām

⁶ Skat Tieslietu padomes 22.04.2022. lēmumu Nr 25 un pielikumu "Rīgas pilsētas tiesu REORGANIZĀCIJAS PLĀNS"

- “Pēdējo divu gadu griezumā Rēzeknes tiesā ir viens no zemākajiem rādītājiem (2021.g. – 107,1 lietas, bet 2022.g. – 120,1 lietas uz vienu tiesnesi), turpretī Daugavpils tiesā starp visām Latvijas rajona (pilsētas) tiesām 2022.gadā bija visaugstākais izskatīto lietu skaits uz vienu tiesnesi - 152,9 lietas. Līdz ar to Daugavpils tiesas pievienošana Rēzeknes tiesai radītu apstākļus vienmērīgākai saņemto lietu sadalei un veicinātu noslodzes izlīdzināšanos starp abu tiesu tiesnešiem.”

15. Vērtējot tiesu reformas izstrādes un sagatavošanas apstākļus, secināms, ka tiesu reforma (2015 – 2018) notika, lielākoties Tieslietu ministrijai darbojoties patstāvīgi un tikai gala lēmumu pieņemšanai vēršoties Tieslietu padomē. Savukārt divi pēdējie reformas soļi tika veikti ciešā sadarbībā ar Efektivitātes darba grupu, kas ievērojami paaugstināja komunikācijas kvalitāti par tiesu reformām arī pašā sistēmā, kā arī ļāva tiesu varas pārstāvjiem piedalīties lēmumu izstrādē un pieņemšanā. Kopumā tiesu reforma ir rezultējusies ar rajona (pilsētas) tiesu skaita samazinājumu, kas Latvijas tiesu skaitu attiecībā pret tiesnešu skaitu pielīdzina to citām Eiropas valstīm.

REFORMAS (2015-2018) MĒRĶI UN TIESU SISTĒMAS PĀRSTĀVJU, VALSTS KONTROLES VĒRTĒJUMS

16. Valsts kontrole 2017.gadā lietderības revīzijā “Tiesu iekārtas attīstības ietvaros laikā no 2009. līdz 2015.gadam īstenoto pasākumu efektivitāte” konstatēja, ka “kopumā Latvijā tiesu sistēma ir sadrumstalota un tajā ir salīdzinoši liels pirmās instances tiesu skaits. Nepastāvot vienotam skatījumam un vadlīnijām tiesu organizatoriskajā sistēmas pārveidē, īstenojot tiesu darbības teritoriālās izmaiņas, faktiski ir izveidotas gan tiesas, gan tiesu nami, gan tiesu reģionālās struktūrvienības.”⁷

17. Īpašas uzmanības vērts ir pamatotais Valsts kontroles novērojums par reformu tiesu sistēmā veikšanas pārāk lēno gaitu, kas, iespējams, notur pastāvīgā stresā tiesu varas pārstāvjus, atrodoties “nebeidzamu reformu” situācijā: “Latvijā, īstenojot tiesu darbības teritoriālās izmaiņas, ir vērojama vēlme tās veikt piesardzīgi un ilglaicīgi – vispirms reorganizējot atsevišķas tiesas, pēc tam tiesu apgabalus. Savukārt Igaunijā tiesu skaitu samazināja ar vienu lēmumu, un reforma tika īstenota uzreiz visā valsts teritorijā”.⁸

18. 2019.gada nogalē žurnāls “Jurista vārds” veica vispusīgu viedokļu apkopojumu par tiesu reformas sasniegto. Kā žurnālam norādīja Tieslietu ministrija, “par reformas virsmērķiem tika izvirzīti:

1) tiesu darbības efektivitātes paaugstināšana, paredzot, ka tiks novērsta nevienmērīga tiesu noslodze,

2) nodrošināta lietu sadales nejausība, vienlaikus nodrošinot tiesnešu specializāciju, samazināti tiesvedības termiņi,

3) paaugstināta tiesas spriešanas kvalitāte, tostarp veicinot tiesu prakses vienveidību un paredzamību,

⁷ Skatīt: https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-11_2016/revzin_tiesas_publ.pdf, 78.lpp.

⁸ Turpat.

4) optimizēti tiesu resursi.”⁹

19. Tieslietu ministrija 2019.gadā konstatēja, ka, “analizējot nolēmumu stabilitātes rādītājus, nav novērotas tādas izmaiņas, kas ļautu novērtēt reformas ietekmi uz tiesas spriešanas kvalitātes paaugstināšanos”. Darba grupas ieskatā nolēmumu stabilitātes rādītāju uzlabošanās nav tieši saistāma ar tiesu teritoriju reformu. Tiesas lielums tikai ļoti nosacīti var tieši ietekmēt spriedumu stabilitāti. Lielāka nozīme ir citiem faktoriem, kas saistīti ar tiesnešu apmācību, komunikāciju, tālākizglītību u.c.

20. Tiesu priekšsēdētāji ir atbildīgi par lietu sadales nodrošinājumu tiesnešiem, kā arī par tiesas organizatoriskiem jautājumiem. Kā norādīja Tieslietu ministrija, “noslodzes izlīdzināšana tiesas ietvaros kā mērķa sasniegšanas pakāpe ir pakārtota tiesas darba organizācijai, kas ir tiesas priekšsēdētāja kompetences jautājums”. Tādējādi faktiski tiesu reformas praktiskā norise un veiksmē ir savā ziņā tiesas priekšsēdētāja rokās.

21. Tiesu priekšsēdētāji 2019.gadā pauda šādus būtiskākos secinājumus/vērtējumu par līdzšinēji sasniegto ar tiesu reformu:

- Inese Siliņeviča, Rīgas rajona tiesas priekšsēdētāja “Četrus gadus pēc sākotnējās reformas secinu, ka šī reforma kopumā ir uzlabojusi tiesas darba organizāciju un ir samazinājušies lietu izskatīšanas termiņi. Šāds – pozitīvs – ieguvums ir saistīts ar to, ka reorganizācijas ceļā ir apvienotas trīs tiesas ar dažādu noslodzes līmeni. Lielāks tiesnešu daudzums ir devis elastīgāku iespēju pārraudzīt tiesnešu noslodzi, kā arī veiksmīgāk realizēt nejausības principa ievērošanu lietu sadalē. Šajā laikā ir pilnveidojusies vienotas tiesu prakses piemērošana.”
- Līga Ašmane, Zemgales rajona tiesas priekšsēdētāja “Tiesu reformas rezultātā ir panākta tiesnešu pilnīga specializācija – krimināllietas un administratīvo pārkāpumu lietas, civillietas, zemesgrāmatu lietas skatošajos tiesnešos. Tiesu reformas rezultātā ir panākta zināma slodzes izlīdzināšana starp tiesnešiem, operatīvāk un vienmērīgāk iespējams pārdalīt lietas tiesnešu ilgstošas prombūtnes gadījumos. Liels izaicinājums ir vienotas tiesu prakses nodrošināšana un panākšana tiesas ietvaros, ņemot vērā lielo tiesnešu skaitu.”
- Ilgvars Jaunģelže, Kurzemes rajona tiesas priekšsēdētājs “Galvenais tiesu reformas ieguvums, manuprāt, ir vienmērīga slodzes izlīdzināšana starp tiesnešiem. Zināmas neērtības rada lielie attālumi starp tiesu ēkām, jo, piemēram, tiesu nams Talsos atrodas aptuveni 175 kilometru attālumā no Liepājas. Taču daudzus jautājumus atrisina mūsdienu tehnoloģiju iespējas un veiksmīga darba organizācija.”
- Jānis Šauša, Daugavpils tiesas priekšsēdētājs “Reforma Daugavpils tiesā ir darbu uzlabojusi, nodrošinot tiesnešu specializāciju, noslodzes izlīdzināšanu un nejausības principa ievērošanu. Uzskatām, ka Daugavpils tiesā ir iespējams operatīvi un kvalitatīvi veikt darba organizācijas pasākumus un ka šis pilotprojekta modelis bija vairāk piemērots Latvijas apstākļiem, atbilst lietas dalībnieku interesēm un nodrošina labāku

⁹ Secinājumi par tiesu teritoriālās reformas efektivitāti (Ilgvars Jaunģelže, Jānis Šauša, Pēteris Novičenoks, Līga Ašmane, Inese Siliņeviča, Tieslietu ministrija). Jurista vārds, 22.10.2019.

piekļuvi tiesai. Par tiesu reformas trūkumu uzskatām, ka tā netika veikta vienlaikus ar prokuratūras reformu.”

- Pēteris Novičenoks, Rēzeknes tiesas priekšsēdētājs “Reforma ir devusi iespēju palielināt lietu izskatīšanas ātrumu un paaugstināt nolēmumu kvalitāti. Palielinoties kopējam tiesnešu skaitam tiesā, ir iespējams nodrošināt plašāku lietu nejaušas sadales principa piemērošanu, kā arī tas dod iespēju izlīdzināt tiesnešu noslodzi. Kā negatīvas iezīmes tiesu reformai ir jāmin apgrūtināta tiesas pieejamība un attālumi, kas procesa dalībniekiem ir jāņem līdzi tiesai.”

22. Kopumā Darba grupa konstatē, ka līdz 2018. gadam tiesu priekšsēdētāju vērtējumā tiesu reforma ir sekmīgāk norisinājusies divu mērķu sasniegšanā:

- tiesu darbības efektivitātes paaugstināšana, paredzot, ka tiks novērsta nevienmērīga tiesu noslodze;
- nodrošināta lietu sadales nejaušība, vienlaikus nodrošinot tiesnešu specializāciju, samazināti tiesvedības termiņi.

REFORMAS VĒRTĒJUMS 2024.GADĀ – TIESU PRIEKŠSĒDĒTĀJU VIEDOKLIS UN STATISTIKAS DATI

23. Darba grupa Tiesu efektivitātes stiprināšanai 2024.gada maijā veica visu vispārējās jurisdikcijas Latvijas rajona (pilsētas) tiesu priekšsēdētāju aptauju, lūdzot izvērtēt tiesu reformas ietekmi uz vairākiem aspektiem. Aptaujas rezultātā konstatēts, ka kopumā vērtējums par reformu ir pozitīvs. Nav sniegti negatīvi vērtējumi (vai tādi, kas nebūtu bijuši iepriekš paredzēti kā iespējamās blaknes lielāku tiesu izveidei: attālums līdz tiesai, lielāka tiesas kolektīva pārvaldības aspekti).

Galvenie secinājumi:

1) No sešiem tiesu priekšsēdētājiem četri ir apstiprinājuši, ka tiesu reforma ļāvusi mazināt atšķirības starp rajona (pilsētu) tiesu noslodzi, un tiesnešu slodze ir izlīdzinājusies.

2) Tiesu priekšsēdētāji norādījuši, ka tiesu reforma ļāvusi efektīvāk izmantot tiesnešu resursus, tiesnešu noslodzi, noteikt optimālu tiesai nepieciešamo tiesnešu specializāciju, nodrošināt ātrāku lietu izskatīšanu tiesnešu prombūtnes laikā.

3) Attiecībā uz teritoriālās reformas 2.mērķa (Lietu sadales nejaušība, vienlaikus nodrošinot tiesnešu specializāciju, samazināti tiesvedības termiņi) sasniegšanu tiesu priekšsēdētāju vairākums saskata daļēju korelāciju starp lielāku tiesnešu skaitu un specializācijas veicināšanu.

4) Četri no sešiem tiesu priekšsēdētājiem apstiprina, ka tiesu teritoriālā reforma veicinājusi tiesu prakses vienotību.

5) Pieci tiesu priekšsēdētāji ir apstiprinājuši, ka tiesu reformas rezultātā tikušas vienādotas atšķirības tiesu darbinieku pienākumos, kas līdz šim bijušas starp dažādām tiesu atrašanās vietām.

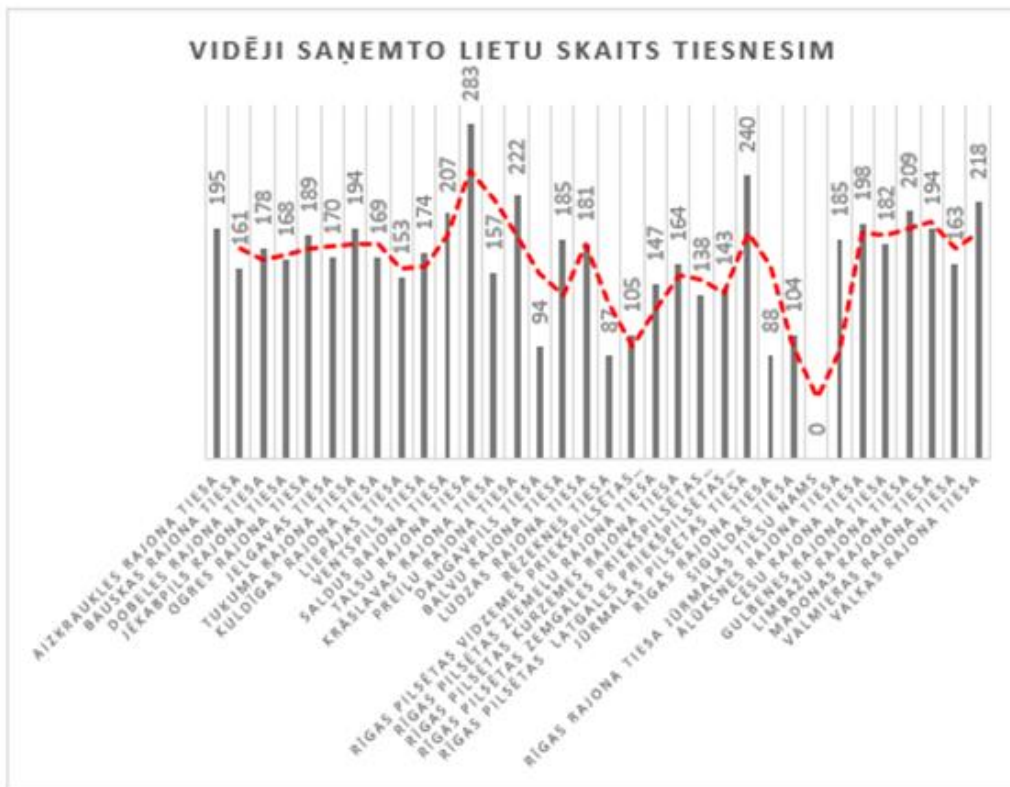
6) Atzīmēts, ka jauno tiesu ietvarā veikta darbinieku pienākumu vienādošana, kanceleju darba pienākumu vienādošana, arhīvu darba vienādošana, tulku darba optimizēšana un tiesas administratoru darbu optimizēšana.

7) Viens tiesas priekšsēdētājs norādījis, ka no tiesu reformas lielākais ieguvums ir tieši sabiedrībai - tiesas klientiem (ir nesalīdzināmi vienkāršāk, ja ir tikai viena tiesa pilsētas administratīvajā teritorijā).

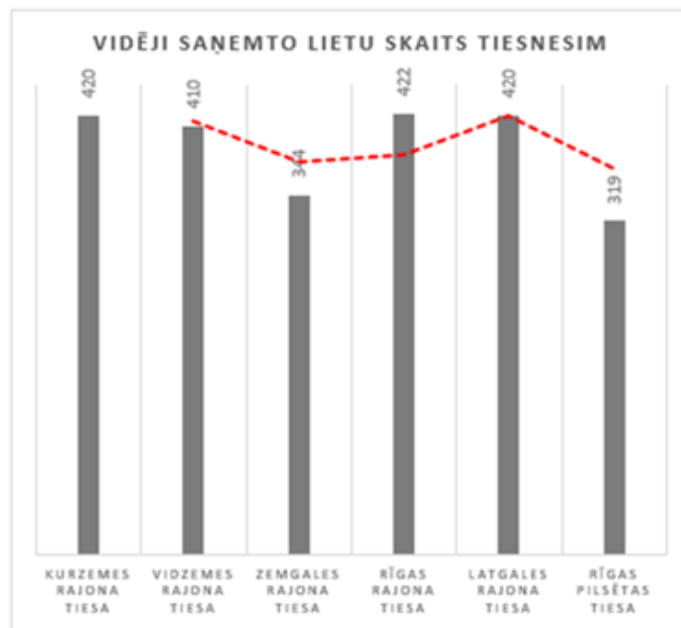
24. Rajona (pilsētas) tiesu tiesnešu vidējā noslodze 2014. gadā ir bijusi izteikti atšķirīga. Ir pamatoti Tieslietu ministrijas informatīvajā ziņojumā „Par tiesu darbības teritoriju izmaiņām” (05.08.2014.) norādītie apstākļi: daudz mazu tiesu, kuras strādā ar izteikti atšķirīgu intensitāti. Šāda tiesu darba procesu decentralizācija nebija turpināma, ņemot vērā tiesnešu darba noslodzes nesamērīgas noslodzes. Tiesās bija ļoti atšķirīgs ienākošo lietu skaits. Tas ievērojami ietekmēja arī tiesu darba rezultātus un lietu izskatīšanas termiņus.

25. Pastāvot daudzām mazām tiesām, katrā tiesā bija savs skaidrojums nobīdei no vidējā rādītāja Latvijā (ģeogrāfiskais izvietojums, tiesnešu amata vakance, prombūtne, ienākošo lietu skaits u.c.), kas faktiski neļāva pārvaldīt un izlīdzināt lietu sadali tik mazās tiesās.

Zemāk: Rajona (pilsētas) tiesu tiesnešu vidējā noslodze 2014. gadā – vidēji saņemto lietu skaits tiesnesim. Avots: Tiesu administrācija. Piezīme – šajos apskatos netiek ieskaitītas zemesgrāmatu lietas.

26. 2023. gadā, kad salīdzināmas ir nevis ap 30 vienības (tiesas), bet gan tikai sešas, ir acīmredzami, ka ienākošo lietu skaita nobīde starp noslogotāko un mazāk noslogoto vidējo tiesnesi ir maksimums 32%. Rīgas pilsētas tiesā saņemto lietu skaits uz vienu tiesnesi bija 319 lietas, savukārt - Kurzemes rajona tiesā, Rīgas rajona tiesā, Latgales rajona tiesā, Vidzemes rajona tiesā – virs 400 lietām.

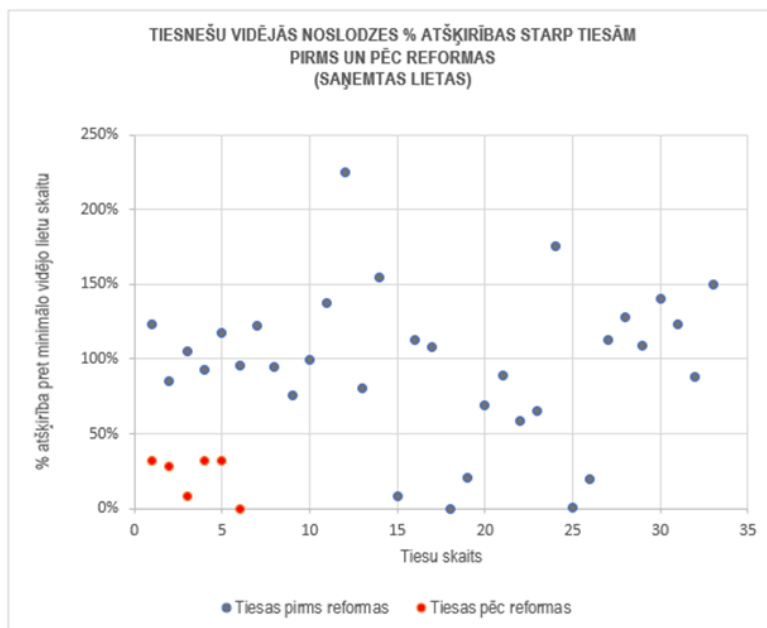

27. Pirms tiesu reformas 2014.gadā bija ļoti liela noslodzes starpība tiesās – starp lielāko un mazāko ienākošo lietu skaitu gadā uz vienu tiesnesi atšķīrās pat vairāk par 200%. Lai varētu uzskatāmi salīdzināt tiesu darbības noslodzes disbalansu, zemāk redzamajā attēlā tiek atspoguļots nevis tradicionālais kritērijs “saņemto lietu skaits”, bet gan jauna pieeja: ilustrēt tiesas darba apjoma atšķirības.

28. Zemāk: Tiesnešu vidējās noslodzes % atšķirības starp tiesām pirms un pēc reformas (saņemtas lietas). Pelēkie punkti – 34 rajona (pilsētas tiesas) 2014.gadā. Sarkanie punkti – 6 rajona (pilsētas) tiesas 2023.gadā. Avots: Tiesu administrācija.

Lai uzskatāmi demonstrētu noslodzes atšķirības tiesās, tiek izmantots tiesā ienākošo lietu (uz vienu tiesnesi) procentuālais salīdzinājums. Ilustrācijā ar pelēkajiem punktiem atzīmētas visas 2014.gadā pastāvējušās 34 vispārējās jurisdikcijas rajonu (pilsētu) tiesas. Katrai tiesai – viens pelēkais punkts. Punkti uz 0% atzīmes nozīmē divas tiesas, kurās saņemts viszemākais lietu skaits (Rēzeknes rajona tiesā gadā vidēji saņemto lietu skaits tiesnesim bija 87, Rīgas rajona tiesā – 88 lietas). Savukārt, jo augstāki %, jo tas norāda uz lielāku atšķirību ienākošo lietu skaitā no Rēzeknes un Rīgas rajona tiesu tiesnešiem. Piemēram, Talsu rajona tiesā uz tiesnesi tika saņemtas – 283 lietas (par 225% vairāk nekā Rēzeknes rajona tiesā) un Jūrmalas pilsētas tiesā – 240 lietas (par 176% vairāk nekā Rēzeknes rajona tiesā). Kā no ilustrācijas redzams, lielā daļā tiesu (Dobeles rajona tiesa, Ventpils tiesa u.c.) noslodze bija aptuveni par 100% lielāka nekā Rēzeknes rajona tiesā.

29. Salīdzinot minētos skaitļus noslodzes atšķirību kontekstā pēc tiesu reformas, konstatējams, ka Rīgas pilsētas tiesā saņemto lietu skaits uz vienu tiesnesi 2023.gadā bija mazākais Latvijā - 319 lietas (veidojot 0%). Salīdzinoši noslogotākās rajona (pilsētas) tiesas ar vidējo noslodzi +32% ir Kurzemes rajona tiesa, Rīgas rajona tiesa un Latgales rajona tiesa. Skatīt sarkanos punktus attēlā.

30. Analizējot 2023.gada datus atsevišķi pa tiesām (salīdzinot, kādas ir bijušas ienākošo lietu skaita diferences iepriekšējo mazo tiesu sastāvā) viennozīmīgi secināms, ka lietu sadale ir nepārprotami izlīdzinājusies, jo ir paplašinātas tiesu teritorijas. Var kopumā apgalvot, ka Latvijā ir lielā mērā izlīdzināta slodze starp tiesnešiem.

31. Lai turpinātu faktisko tiesnešu noslodzes izlīdzināšanu, 2024.gadā savu darbību atjaunojusi Darba grupa lietu sarežģītības pakāpes noteikšanas modeļa efektivitātes izvērtēšanai, kas strādā pie lietu svēršanas modeļa pilnveidošanas un ieviešanas. Darba grupas sastāvā ir, t.sk., gan rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši, gan apgabaltiesu tiesneši.

DARBA GRUPAS SECINĀJUMI

32. Darba grupa, izvērtējot tiesu priekšsēdētāju viedokļus un statistikas rādītājus, konstatējusi, ka tiesu teritoriālā reforma Latvijā ir bijis nepieciešams solis, kas ir veicinājis tiesu sistēmas efektivitātes uzlabošanu un vienlīdzīgāku resursu sadali. Kopumā secināms, ka reformas mērķi zināmā mērā ir tikuši sasniegti.

33. Tiesu reformas ieguvumi:

1) Tiesu efektivitāte

Apvienojot mazākas tiesas lielākos reģionālos centros, ir palielināta tiesu sistēmas efektivitāte, uzlabojot lietu izskatīšanas ātrumu un samazinot tiesvedības laiku.

Nodrošināta iespēja tiesnešu specializācijai.

2) Vienlīdzīgāka tiesnešu noslodze

Reforma ir palīdzējusi izlīdzināt tiesnešu noslodzi, novēršot situācijas, kurās atsevišķi tiesneši bija pārmērīgi noslogoti, kamēr citiem bija salīdzinoši maz darba. Tiesnešu noslodzes izlīdzināšana bijusi iespējama attiecīgā tiesu apgabala ietvaros.

3) Administratīvā efektivitāte

Tiesu reformas rezultātā samazinātais rajona (pilsētas) tiesu skaits Latvijas tiesu skaitu attiecībā pret tiesnešu skaitu pielīdzina to citām Eiropas valstīm. Centralizētāka tiesu pārvaldība

ir uzlabojusi administratīvo efektivitāti, padarot iespējamu labāku resursu sadali un samazinot pārvaldības izmaksas. Tiesu pārvaldība ir kļuvusi efektīvāka, pateicoties centralizētākai pieejai, kas ļauj labāk izmantot resursus un administratīvās tehnoloģijas.

4) Tehnoloģiju ieviešana

Reformas gaitā ir veicināta jaunu tehnoloģiju un e-pakalpojumu ieviešana tiesu darbībā, padarot tiesvedības procesu pieejamāku un ērtāku lietotājiem. Digitālo risinājumu un e-pakalpojumu ieviešana veicina pieeju tiesai.

34. Tiesu reforma tās sākuma periodā (2015 – 2018) notika, lielākoties Tieslietu ministrijai darbojoties patstāvīgi un tikai gala lēmumu pieņemšanai vēršoties Tieslietu padomē. Savukārt divi pēdējie reformas soļi (2022. un 2023. gadā) tika veikti ciešā sadarbībā ar Efektivitātes darba grupu, kas ievērojami paaugstināja komunikācijas kvalitāti par tiesu reformām arī pašā sistēmā, kā arī ļāva tiesu varas pārstāvjiem piedalīties lēmumu izstrādē un pieņemšanā.

35. Tiesu reformas ieviešanas periodā bija nepieciešams pārkārtot administratīvās procedūras un pielāgot tiesu personālu jaunajai kārtībai, kas dažkārt radīja īslaicīgus traucējumus tiesu darbībā. Tiesu darbiniekiem un tiesnešiem bija jāpielāgojas jaunajai darba videi un procedūrām, kas varēja radīt sākotnējās problēmas un neapmierinātību.

36. Darba grupa konstatēja, ka līdz 2018. gadam tiesu priekšsēdētāju vērtējumā tiesu reforma ir sekmīgāk norisinājusies divu mērķu sasniegšanā:

- tiesu darbības efektivitātes paaugstināšana, paredzot, ka tiks novērsta nevienmērīga tiesu noslodze;
- nodrošināta lietu sadales nejaušība, vienlaikus nodrošinot tiesnešu specializāciju, samazināti tiesvedības termiņi.

37. Izsverot tiesu teritoriālās reformas ietekmi uz diviem pārējiem reformas mērķiem laika periodā no 2014. gada atzīstams, ka lielāku tiesu ietvarā ir mērķtiecīgāk organizēt tiesu kolektīvu pilnvērtīgas diskusijas par judikatūras aktualitātēm, veikt analīzi par tiesas spriešanas kvalitātes aspektiem. Ir presumējams, ka, pastāvot diskusiju un apmācību formātam lielāku tiesu kolektīvos, tiek veicināta tiesu prakses vienvēidība un paredzamība, taču zinātniski – analītiskus pētījumus par tiešu tiesu reformas ietekmi uz tiesu prakses vienvēidību veikt nav iespējams. Uzskatāms, ka 2024.gada maijā sniegtais četru rajona (pilsētas) tiesu priekšsēdētāju apstiprinājums, ka tiesu teritoriālā reforma veicinājusi tiesu prakses vienotību, norāda uz tiesu reformas pozitīvu rezultātu.

38. Tiesu resursu optimizācija, kā norādījuši tiesu priekšsēdētāji 2024.gada maija aptaujā, ir realizējusies šādos jautājumos:

- mazinātas atšķirības tiesu darbinieku pienākumos, kas līdz šim bijušas starp dažādām tiesu atrašanās vietām;
- jauno tiesu ietvarā veikta tiesas darbinieku pienākumu vienādošana, kanceleju darba pienākumu vienādošana, arhīvu darba vienādošana, tulku darba optimizēšana un tiesas administratoru darbu optimizēšana.

39. Veicot tiesu reformu, kā arī sekojot tendencēm valsts pārvaldes resursu optimizēšanā, diskusijās izskanējuši neformāli apsvērumi par atsevišķu tiesu namu ekonomisko lietderību, ņemot vērā tajos faktiski strādājošo mazo tiesnešu skaitu. Tiesu priekšsēdētāju kompetencu ietvarā saskaņā ar likumu “Par tiesu varu” ir iesniegt Tiesu administrācijai pieprasījumus tiesas

iestādes darbības materiāltehniskajai nodrošināšanai, kā arī atbildēt par resursu tiesisku un lietderīgu izmantošanu. Darba grupas veiktajā aptaujā 2024.gada maijā tiesu priekšsēdētāji *expressis verbis* nepauda priekšlikumus vai ierosinājumus par tiesu teritoriālās reformas adaptāciju mūsdienīgai situācijai, samazinot faktisko tiesu atrašanās vietu skaitu. Darba grupas ieskatā lēmumi par tiesu namu izvietojumu ir tostarp politiski lēmumi, ņemot vērā valsts pārvaldes un valsts/pašvaldības iestāžu un pakalpojumu pieejamības nodrošināšanas centralizācijas tendences (skolas, bibliotēkas, pasts, finanšu pakalpojumi, notāri, policija, prokuratūra u.c.).

40. Darba grupas ieskatā būtisks ir viena tiesu priekšsēdētāja konstatējums, ka no tiesu reformas lielākais sabiedrības ieguvums ir tiesas klientiem: ievērojami palielinātas tiesu teritorijas. Tas vienkāršo un atvieglo pieejamību tiesai.

Ziņojuma pielikumi:

- 1) Tiesu priekšsēdētāju aptaujas apskats (05.2024.)
- 2) Statistikas dati, kas sniedz konkrētu pārskatu par tiesnešu noslodzes apjomiem pirms/ pēc reformas, Excel formāts (avots: Tiesu administrācija)